

Яворська Т.І., к.е.н, доцент (yavorska@bk.ru)

Таврійський державний агротехнологічний університет,
Мелітополь, Україна

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Анотація: Показано необхідність та можливості надання державної підтримки фермерським господарствам в умовах членства України в СОТ. Розглянуто залежність ефективності діяльності фермерських господарств від обсягу державної підтримки та сучасні напрями і складнощі її організації.

Ключові слова: державна підтримка, фермерські господарства, СОТ, бюджетні кошти.

Постановка проблеми. Підвищення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції значною мірою залежить від механізму ефективного державного регулювання аграрного сектору. Різке скорочення державної підтримки фермерських господарств, яке збіглося із глибокою економічною кризою та вступом України до СОТ, може стати фактором потенційної загрози для подальшого їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Чільне місце у наукових дослідженнях проблеми державної підтримки сільського господарства займають наукові праці В. Галушка, С. Дем'яненко, С. Кваші, І. Кириленка, О. Могильного, Т. Осташко та інших вчених. Вивчення тенденцій функціонування та розвитку фермерських господарств знайшло відображення у працях таких науковців як В. Горьовий, В. Збарський, П. Макаренко, М. Малік, Л. Мельник, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, В. Юрчишин.

Мета статті полягає в теоретичному та практичному обґрунтуванні необхідності надання державної підтримки фермерським господарствам та визначенні напрямів її організації в умовах членства України в СОТ.

Виклад основного матеріалу. У економічній літературі постійно ведеться дискусія щодо ролі держави у розвитку сільського господарства. Частина економістів-аграрників відстоює такі методичні підходи, коли в сучасних економічних умовах необхідно широко використовувати тільки переваги ринкової теорії управління, яка ґрунтується на принципах лібералізму, тоді як інші на основі оцінки реального стану виробничих процесів в аграрному секторі виступають за державний вплив. Підтримуємо позицію С. Кваші, І. Кириленка, С. Рижука, що варто погодитися з тими вченими-економістами, які стверджують, що в сучасних умовах оптимальне поєднання державного регулювання економіки з ринковими регуляторами зможе забезпечити найбільш

прискорений вихід аграрного сектора, передусім сільського господарства, з кризи [1].

За дослідженнями В. Месель-Веселяка навіть за радянських часів сільське господарство в Україні підтримувала держава. У 1990 р. тільки на тваринництво було виділено державних дотацій в сумі понад 6 млрд крб. Крім того, держава фінансувала витрати на меліорацію, проведення культуртехнічних заходів. Після проголошення незалежної України, вільного ціноутворення для всіх галузей економіки, крім сільського господарства, для якого ціни продовжували регулюватися, обсяг державних заготівель різко скоротився, поглибився диспаритет цін. Варто наголосити, що всі країни світу надають державну підтримку сільському господарству як галузі з сезонним ризикованим виробництвом і надто тривалим (більше року) оборотом капіталу. Тому за прикладом багатьох розвинутих країн світу слід забезпечувати інвестиційну привабливість галузі шляхом державної підтримки [2].

Членство України в СОТ передбачає певні правила щодо скорочення прямої державної підтримки сільського господарства. Принциповим досягненням останнього Доського раунду переговорів є те, що Україна не має зобов'язань перед СОТ щодо скорочення внутрішньої підтримки, яка надається через “жовті” програми. Є лише зобов'язання не перевищувати домовлений річний сукупний вимір підтримки (СВП). Щорічний СВП, який акумулює в собі окремі “жовті” програми підтримки, не повинен перевищувати для України 3 млрд 43 млн грн. Однак можливості надання підтримки не обмежуються цим показником. Додатково Україна може щороку витрачати на “жовті” програми до 5 % річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства та до 5 % річної вартості по кожному окремому продукту. Таким чином, домовлений рівень державної підтримки сільського господарства, за умов певного реформування механізму надання такої підтримки, передбачає достатні можливості для захисту вітчизняного агропромислового комплексу в умовах членства у СОТ та відповідає сучасним потребам[4].

Зосередимося на аналізі впливу заходів “жовтої скриньки” на підвищення ефективності діяльності фермерських господарств. Як відомо, фермери та особисті селянські господарства, в яких виробляється дві третини валової сільськогосподарської продукції та зайнято стільки ж працездатних громадян, взагалі не отримують багатьох видів державної підтримки (здешевлення вартості кредитів, техніки тощо). Винятком є тільки податкові пільги та загальна галузева підтримка. Нерівномірність надання субсидій протягом року і відсутність чітких критеріїв відбору фермерських господарств значно знижує ефективність їх діяльності (табл. 1). Табличні дані переконливо свідчать, що більшість фермерських господарств (88,9 %) із середньою площею сільськогосподарських угідь 99 га залишаються поза сферою державної підтримки. Найбільший обсяг коштів припадає на господарства із середньою площею 367 га (27,9 %) і 356 га (27,5 %).

Групи за обсягом державної підтримки, тис. грн	Кількість господарств у групі	Припадає сільськогосподарських угідь на 1 господарство,	Обсяг державної підтримки, тис. грн			Частка, %		Припадає на 1 га сільськогосподарських угідь,		Рівень рентабельності виробництва, %
			всього	за рахунок бюджетних дотацій	за рахунок ПДВ	фермерських господарств	обсягу державних дотацій	обсягу державної підтримки, грн	прибутку, тис. грн	
0	10431	99	0	0	0	88,9	0	0	509	28,5
0,1 - 100	278	345	4760,3	1943,4	2816,9	2,4	3,2	50	466	25,2
100,1 - 250	363	316	19131,1	2377,4	16753,7	3,1	12,9	167	412	24,5
250,1 - 500	319	367	41234,3	4904,7	36329,6	2,7	27,9	352	780	35,1
500,1 - 1000	173	356	40645,1	5575,0	35070,1	1,5	27,5	660	1147	31,6
1000,1-2000	63	174	14743,6	2530,6	12213,0	0,5	10,0	1345	1830	34,9
Понад 2000	101	45	27304,1	20016,4	7287,7	0,9	18,5	5950	3441	24,8
Всього	11728	123	147818,5	37347,5	110471,0	100	100	103	567	28,9

Таблиця 1

Залежність прибутковості фермерських господарств України від обсягу державної підтримки, 2010 р.

Це є підтвердженням висновку про акумулювання бюджетної підтримки в більших за розміром фермерських господарствах. Виняток: фермерські господарства сьомої групи, які одержали найбільший обсяг державної підтримки при середній площі землекористування на 1 господарство 45 га. Поясненням цього явища є спеціалізація даної групи господарств на виробництві продукції тваринництва, яка останнім часом стала активніше дотуватися державою. Також спостерігається чітко виражена тенденція впливу обсягу державної підтримки на підвищення прибутковості фермерських господарств. Наприклад, у третій групі господарств при середньому обсязі державної підтримки на 1 га сільськогосподарських угідь 167 грн одержано 412 грн прибутку.

Із збільшенням обсягу державної підтримки у сьомій групі фермерських господарств до 5950 грн (у 35,6 раза) прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь зріс до 3441 грн (у 8,4 раза). Проте рівень рентабельності виробництва свідчить, що у групі господарств із найвищим обсягом державної підтримки він є нижчим, ніж у фермерських господарствах, які взагалі її не одержали. Причина криється у структурі виробництва сільськогосподарської продукції, яка у першій групі господарств характеризується переважанням виробництва зерна та соняшнику як найприбутковіших сільськогосподарських культур, а в сьомій – це виробництво продукції тваринництва. Отже, в сучасних умовах для відродження галузі тваринництва більшість бюджетних коштів потрібно направляти саме для її розвитку у фермерських господарствах (наприклад, через створення сімейних ферм).

Державну підтримку розвитку малого бізнесу в Україні здійснюють такі органи влади та фонди:

- Державний Комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва;
- центральні та місцеві органи виконавчої влади;
- органи місцевого самоврядування;
- Український фонд підтримки підприємництва;
- Український державний фонд підтримки фермерських господарств;
- Державна інноваційна компанія.

Український державний фонд підтримки фермерських господарств – єдина державна бюджетна установа, яка виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств. Відповідно із внесенням змін до Закону України “Про фермерське господарство” кошти Українського державного фонду підтримки фермерських господарств надаються новоствореним фермерським господарствам і фермерським господарствам з відокремленими садибами на безповоротній основі та на конкурсних засадах на поворотній основі, а іншим фермерським господарствам – тільки на поворотній основі, а також спрямовуються на забезпечення гарантій та поруки при кредитуванні банками фермерських господарств.

Пріоритетне виділення бюджетних коштів на безповоротній основі передбачено для новостворених фермерських господарств (за останні три роки), фермерських господарств з відокремленими фермерськими садибами та тих, які провадять господарську діяльність у гірських населених пунктах і на поліських територіях. Для одержання коштів на поворотній основі для фермерських господарств враховується обсяг виробництва сільськогосподарської продукції (у порівнянних цінах 2005 року) за попередні три роки відповідно до статистичної звітності.

На поворотній основі допомога надається для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, на здійснення виробничої діяльності та інші передбачені Статутом Українського державного фонду підтримки фермерських господарств цілі під гарантію повернення строком від трьох до п'яти років. Обсяг фінансової підтримки згідно останніх рішень Уряду не повинен перевищувати 250 тис. гривень.

Іншим фермерським господарствам надається допомога за рахунок Державного бюджету України і місцевих бюджетів, у тому числі через Український державний фонд підтримки фермерських господарств на поворотній основі строком до п'яти років на такі цілі: придбання техніки, обладнання, поновлення обігових коштів, виробництво та переробка сільськогосподарської продукції, будівництво та реконструкція виробничих і невиробничих приміщень, у тому числі житлових (загальною площею не більше ніж 125 кв. метрів), для закладення багаторічних насаджень, розвиток кредитної та обслуговуючої кооперації, у тому числі для сплати пайових внесків до пайових фондів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, утворених фермерськими господарствами самостійно або разом з членами особистих селянських господарств, зрошення та меліорації земель.

Оскільки одержати фінансову підтримку фермерські господарства можуть тільки на конкурсній основі, для організації роботи, пов'язаної з проведенням конкурсу, Український державний фонд підтримки фермерських господарств та його регіональні відділення утворюють відповідно конкурсну та регіональні комісії щодо визначення переліку фермерських господарств, що претендують на її одержання.

Основними критеріями для визначення учасників відбору регіональними комісіями та переможців конкурсу комісією Українського державного Фонду є:

- забезпечення гарантій повернення коштів, одержаних на поворотній основі;
- ефективність і окупність інвестиційно-інноваційних проектів;
- створення додаткових робочих місць у сільській місцевості;
- спеціалізація на виробництві дефіцитних у регіоні окремих видів сільськогосподарської продукції.

У разі рівних умов для декількох фермерських господарств перевага у виділенні бюджетних коштів надається тим, види діяльності яких зазначені у бізнес-плані, відповідають

пріоритетним напрямом діяльності, визначеними Міністерством аграрної політики та продовольства України.

Згідно із даними Українського державного фонду підтримки фермерських господарств її обсяги із 2006 р. зростають. Проте, скористатися державною допомогою може тільки невеликий відсоток фермерських господарств. За даними 2006 р., лише 1795 фермерських господарств, або 4,2 % загальної їх кількості, змогли одержати бюджетні дотації. У 2008 р. кількість фермерських господарств збільшилася до 2189, що становить 5,2 %. Фінансова підтримка у 2011 р. була надана 138 (0,3 %) фермерським господарствам. Середній її розмір на одне фермерське господарство становив 153,9 тис. грн. [5].

Багатьох сільськогосподарських виробників бентежить складність процедури одержання державних коштів та оформлення великої кількості документів. Так, для отримання фінансової підтримки на безповоротній основі фермер має оформити дев'ять загальних документів і кілька довідок, відповідно до виду витрат, які він обирає. За законодавством фермер має право вибрати із наведеного переліку видів фінансової підтримки тільки два напрями. Наприклад, якщо він вибирає компенсацію сплати відсотків за користування кредитами банків та компенсацію витрат на будівництво тваринницького приміщення, кількість документів для цих видів підтримки відповідно становить п'ять і чотири примірники. Тобто, для подачі заявки на одержання наведених видів фінансової підтримки фермер має подати до регіонального відділення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств 18 видів документів. Перелік документів для одержання бюджетних коштів на поворотній основі дещо менший – 11 різних довідок, що й частково пояснює той факт, що фермерські господарства із середньою площею 99 га у 2010 р. взагалі не отримували фінансової підтримки від держави.

Висновки. Проведений аналіз показав, що державна підтримка справляє значний вплив на прибутковість фермерських господарств та в основному акумулюється у більших за розміром сільськогосподарських угідь господарствах. У цьому плані підтримуємо позицію В. Месель-Веселяка, який стверджує, що фермерство у всьому світі довело свою ефективність (при підтримці держави). Визначаючи рівноправність існування фермерських господарств, вчений наголошує на необхідності їх фінансової підтримки державою [3]. Український державний фонд підтримки фермерських господарств має надавати фінансову підтримку на безповоротній основі всім фермерським господарствам, а не тільки новоствореним та з відокремленими садибами. Доцільним є обмеження кількості документів на отримання державної підтримки як на поворотній так і на безповоротній основі.

Література

1. Кириленко І. Г. Аграрна політика України на шляху інтеграції у світове середовище [Електронний ресурс] // І. Г. Кириленко, С. М. Рижук, С. М. Кваша. – Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-4032-3.html>.
2. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України (результати, проблеми) / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2006. – №12. – С. 34–41.
3. Месель-Веселяк В. Я. Організаційно-економічні умови розвитку аграрного виробництва в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С.3–12.
4. Осташко Т. О. Ризики для сільського господарства від встановлення зони вільної торгівлі з ЄС / Т. О. Осташко // Економіка України. – 2011. – № 3. – С. 57–70.
5. Про стан виконання плану заходів Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні за 2011 рік / Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dkrp.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=AE4286EA147F7F5EECACF89112DF373F?art_id=285373&cat_id=3378.

Iavorska T.I. , Tavria State Agrotechnical University, Melitopol

EXPEDIENCE AND DIRECTIONS OF STATE SUPPORT OF FARMS

Summary: Need and possibilities of providing the state support of farms in the conditions of membership of Ukraine in the WTO is shown. Dependence of efficiency of activity of farms on volume of the state support both the modern directions and difficulties of its organization is considered.

Заявка на участь у конференції
“ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ ТА ШЛЯХИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ ”
(8-9 листопада 2012 р.)

Прізвище: **Яворська**

Ім'я: **Тетяна**

По-батькові: **Іванівна**

Організація: **Таврійський державний агротехнологічний
університет, Мелітополь**

Посада: **професор**

Науковий ступінь, вчене звання: **к.е.н., доцент**

Тема доповіді: **ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ
ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ**

Назва секції: **Державна регуляторна політика в аграрному
секторі в умовах європейської інтеграції**

Адреса (з індексом): **72312, кафедра економіки підприємств,
ТДАТУ, п-кт Б.Хмельницького, 18, м. Мелітополь, Запорізька
обл.**

Телефон (служб. і дом.): 0619422432, 0619254044

Е-mail: yavorska@bk.ru

Необхідність у житлі (**ні**)